कोठारीइंटरनेशनलस्कूल, नोएडा
वार्षिक परीक्षा 2024-25
कक्षा - नवमी
विषय:- संस्कृत

दिनांक:- गुरुवार 14 फरवरी 2025 **समय:- होरात्रयम्**
नाम: --------- कक्षा------वर्ग ------ **अंक - 80**

सामान्य निर्देशा: -

1. अस्मिन् पत्रे त्रय: खण्डा:, 13 प्रश्ना:, 7 पृष्ठा: च सन्ति ।
2. खण्ड क अपठित अवबोधनम्, खण्ड ख व्याकरणम् खण्ड ग च साहित्यम् अस्ति ।
3. प्रश्नानाम् उत्तराणि प्रश्नानुसारम् लेखितव्यानि ।
4. प्रत्येक प्रश्नान्तरम् द्वे पङ्क्तय: मोचितव्यानि ।
5. स्वच्छलेखं विशेषतया ध्यातव्यम् ।

खण्ड (क)- अपठित गद्यांश

प्रश्न – 1 निम्नलिखित गद्यांशं पठित्वा अधोलिखित प्रश्नानाम् उचित उत्तराणि चित्वा लिखत –
निम्नलिखित गद्यांश को पढकर नीचे लिखे प्रश्नों का उचित उत्तर लिखो –

एकदा राजकुमार: सिद्धार्थ: विहारार्थम् उपवनं गत: । सहसा एकं क्रन्दनध्वनिं श्रुत्वा स: इतस्तत: अपश्यत् । बाणेन विद्ध: एक: हंस: भूमौ पतित: आसीत् । एतद् दृष्ट्वा सिद्धार्थस्य चित्तं करुणया व्याकुलं जातम् । स: धावित्वा हंसस्य शरीरात् बाणं निष्कास्य तम् अङ्के अधारयत् । अत्रान्तरे देवदत्त: धावन् तत्र प्राप्त: । सिद्धार्थस्य हस्ते हंसं दृष्ट्वा स: उच्चै: अवदत् – "सिद्धार्थ ! एष: मम हंस: । मया बाणेन निपातित: । अत: मह्यम् देहि " सिद्धार्थ: दृढतया अवदत् – " अहं न दास्यामि । अहम् अस्य रक्षक: अस्मि । " तदा तौ विवादं कुर्वन्तौ राजसभां गतौ । राजा सर्वं वृत्तान्तम् आकर्ण्य आदिशत् – " यस्य पार्श्वे हंस: आगमिष्यति तस्यैव भविष्यति ।" हंस: सिद्धार्थस्य समीपं गतवान् । सत्यमिदम् –
"**भक्षकात् रक्षक: श्रेयान् " ।**

1. **एकपदेन उत्तरत ।** **1/2x4=2**
   एक पद में उत्तर दीजिए ।
   क. हंस: भूमौ कीदृश: आसीत् ? **पतित**: ।
   ख. क: दृढतया अवदत् ? – **सिद्धार्थ**:
   ग. कस्य हस्ते हंसं दृष्ट्वा देवदत्त: उच्चै: अवदत् ? – **सिद्धार्थस्य** ।
   घ. भक्षकात् क: श्रेयान् ? **रक्षक**: ।

2. **पूर्णवाक्येन उत्तरत ।** **1x2=2**
   पूर्ण वाक्य में उत्तर लिखिए ।
   क. एकदा क: विहारार्थम् उपवनं गत: ?
   एकदा राजकुमार: सिद्धार्थ: विहारार्थम् उपवनं गत: ।
   ख. सिद्धार्थस्य हस्ते हंसं दृष्ट्वा देवदत्त: किम् अवदत् ?
   सिद्धार्थस्य हस्ते हंसं दृष्ट्वा स: उच्चै: अवदत् – "सिद्धार्थ ! एष: मम हंस: । मया बाणेन निपातित: । अत: मह्यम् देहि । **2x1=2**

1x4=4

3. **अस्य गद्यांशस्य कृते समुचितं शीर्षकं लिखत ।**
   "भक्षकात् रक्षक: श्रेयान् " ।

4. भाषिक कार्यम् –

भाषा सम्बन्धी कार्य

i. अस्मिन् अनुच्छेदे '**आकर्ण्य**' पदस्य समानार्थकं पदं चित्वा लिखत ।
(क) विद्धः (ख) **श्रुत्वा** (ग) प्राप्तः (घ) पतितः

ii. अस्मिन् अनुच्छेदे '**दूरे**' पदस्य किम् विपर्ययपदं प्रयुक्तम् ?
(क) पार्श्वे (ख) **समीपम्** (ग) आकर्ण्य (घ) चित्तम्

iii. 'मया बाणेन निपातितः, अतः मह्यं देहि ' अत्र **मया** पदं कस्मै प्रयुक्तम् ?
(क) सिद्धार्थाय (ख) **देवदत्ताय** (ग) नृपाय (घ) हंसाय

iv. '**आदिशत्**' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम् ?
(क) **राजा** (ख) सर्वम् (ग) वृत्तान्तम् (घ) आकर्ण्य

खण्ड(ख)- व्याकरणम्

प्रश्न 2. निम्नलिखितेषु सन्धि-कार्यम् कुरुत – **1/2X6=3**

निम्नलिखित शब्दों में सन्धि कार्य करो -

(क) एषु + एकम् = **एष्वेकम्** ।
(ख)छाययैव = **छायया + एव** ।
(ग) दिवसाः + ते = **दिवसास्ते** ।
(घ) हेतोस्तस्मै = **हेतोः + तस्मै** ।
(ङ)कः + चन = **कश्चन** ।
(च) नास्ति + अन्धः = **नास्त्यन्धः** ।

प्रश्न - 3 मञ्जूषाप्रदत्तैः अव्ययपदैः अधोलिखिते अनुच्छेदे रिक्तस्थानानि पूरयत – **1/2x6=3**

निम्नलिखित अनुच्छेद में मञ्जूषा में दिए गए अव्यय पदों से रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए

ते जनाः (१)---**एव**---- धन्याः ये (२)--**कदापि**------ निरुत्साहिताः न भवन्ति । ते (३)-**अपि**-धन्याः ये (४) ----**वृथा**----- न वदन्ति । ते (५)—**यत्र-यत्र**------ गच्छन्ति तत्र-तत्र साफल्यं प्राप्नुवन्ति। सज्जनाः सदैव चिन्तयन्ति यत् कार्यं (६) ---**विना**----- तु जीवनं एव व्यर्थम् ।

मञ्जूषा -

कदापि , एव , वृथा , अपि , यत्र – यत्र , विना

प्रश्न - 4 अधोलिखितशब्दानां पर्ययद्वयं प्रदत्तशब्देभ्यः चित्वा लिखत – **1x4=4**

अधोलिखित शब्दों के दो दो पर्ययवाची शब्द दिए गए शब्दों से चुनकर लिखो –

(क)**चन्द्रः** - **हिमकरः** , दिवाकरः , भास्करः , **निशापतिः** ।
(ख)**सुमनम्** – सुदर्शनम् , **प्रसूनम्** , **पुष्पम्** , स्रजम् ।
(ग) **लोचनम्** – मोचनम् , **नयनम्** , गायनम् , **अक्षि** ।
(घ) **राजा** - सुरपतिः , **भूपतिः** , **नरपतिः** , भागीरथी ।

प्रश्न - 5 निम्नलिखित वाक्येषु प्रकृति प्रत्ययं योजयित्वा वाक्यं पुनः लिखत – **1x5=5**

निम्नलिखित वाक्यों में प्रकृति प्रत्यय जोडकर वाक्य पुनः लिखो -

(क) **गच्छन्** पुत्रः मातरम् पश्यति ।
(ख) सः भोजनं **खादित्वा** एव आगमिष्यति ।
(ग) मूषकं **दृष्ट्वा** बिडालः आगच्छत् ।
(घ) सिंहः बिडालं **खादितुम्** इच्छति स्म ।
(ङ) बालकः **पठितुम्** विद्यालयं गच्छति ।

प्रश्न – 6 **निम्नलिखितशब्दानां संपूर्ण रूपाणि लिखत (केवलम् एकम्)** **5x1=5**

निम्नलिखित विकल्पों मे से किसी एक शब्द के संपूर्ण रूप लिखो –

शब्दा: - तत् (पु.) , किम् (स्त्री.) , नदी ।

तत् –

स:	तौ	ते
तम्	तौ	तान्
तेन	ताभ्याम्	तै:
तस्मै	ताभ्याम्	तेभ्य:
तस्मात्	ताभ्याम्	तेभ्य:
तस्य	तयो:	तेषाम्
तस्मिन्	तयो:	तेषु

किम् –

का	के	का:
काम्	के	का:
कया	काभ्याम्	काभि:
कस्यै	"	काभ्य:
कस्या:	"	"
कस्या:	कयो:	कासाम्
कस्याम्	"	कासु

नदी –

नदी	नद्यौ	नद्य:
नदीम्	नद्यौ	नदी:
नद्या	नदीभ्याम्	नदीभि:
नद्यै	"	नदीभ्य:
नद्या:	नदीभ्याम्	"
"	नद्यो:	नदीनाम्
नद्याम्	"	नदीषु

प्रश्न – 7 **निम्नलिखित धातूनां रूपाणि निर्देशानुसारं लिखत -** **2x2=4**

निर्देशानुसार निम्नलिखित धातुओं के रूप लिखो –

(क) भू धातो: लृट् लकारस्य रूपाणि लिखत ।

भ विष्यति	भविष्यत:	भविष्यन्ति
भविष्यसि	भविष्यथ:	भविष्यथ
भविष्यामि	भविष्याव:	भविष्याम:

(ख)कृ धातो: लट् लकारस्य रूपाणि लिखत ।

करोति	कुरुत:	कुर्वन्ति
करोषि	कुरुथ:	कुरुथ
करोमि	कुर्व:	कुर्म:

खण्ड(ग)- रचनात्मकं कार्यम्

प्रश्न -8 **मञ्जूषात: पदानि विचित्य अधोलिखितं पत्रं पूरयतु ।** **1/2x10=5**

मञ्जूषा में दिए गए शब्दों की सहायता से निमलिखित पत्र को पूर्ण करो । (पूरा पत्र लिखें)

त्वम् छात्रावासे वससि । हैदराबादनगरस्य चारमीनारं दर्शनाय आयोजितं शैक्षिकभ्रमणहेतु: धनप्रेषणाय स्वपितरं प्रति पत्रं पूरयत ।

(आप छात्रावास में रहते हैं । हैदराबाद के चारमीनार को देखने के लिए शैक्षिक भ्रमण पर जाने हेतु पैसे भेजने के लिए पिता जी को लिखे गए पत्र को पूरा कीजिए ।)

कोठारीछात्रावास:
नोएडा नगरम्
दिनाङ्क: ------
आदरणीया: (१) **पितृमहाभागा:**
सादरम् नमो नम:
(२) **निवेदयामि** यत् मम अर्धवार्षिकी परीक्षासमाप्ता अभवत् । मम उत्तरपत्राणि (३) **शोभनानि** अभवन् । मम (४) **विद्यालयेन** एकस्या: शैक्षिकयात्राया: (५) **प्रबन्ध:** कृत: । वयम् हैदराबाद चारमीनारं (६) **द्रष्टुम्** गमिष्याम: । भवन्त: यात्राव्ययार्थम् (७) **सहस्रद्वयम्** रुप्यकाणि (८) **प्रेषयन्तु** । शेषं सर्वम् (९) **कुशलम्** ।
भवदीय: प्रियपुत्र:
(१०) **राकेश:**

मञ्जूषा – राकेश: , पितृमहाभागा: , शोभनानि , निवेदयामि , सहस्रद्वयम् , विद्यालयेन , द्रष्टुम् , प्रबन्ध: , प्रेषयन्तु , कुशलम्

प्रश्न – 9 अधोप्रदत्तं चित्र-वर्णनं मञ्जूषात: शब्दान् चित्वा संस्कृते पञ्चवाक्येषु कुरुत – **1x5=5**
निम्नलिखित चित्रवर्णन मञ्जूषा की सहायता से संस्कृत में पांच वाक्य में कीजिए –

मञ्जूषा - सूर्य: , चटका: , कूप: , वृक्षा: , मेघा: , कृषक: , अजा: , पर्वता: , कृषि: , जलम् , महिला , पुष्पाणि , ग्राम: ,

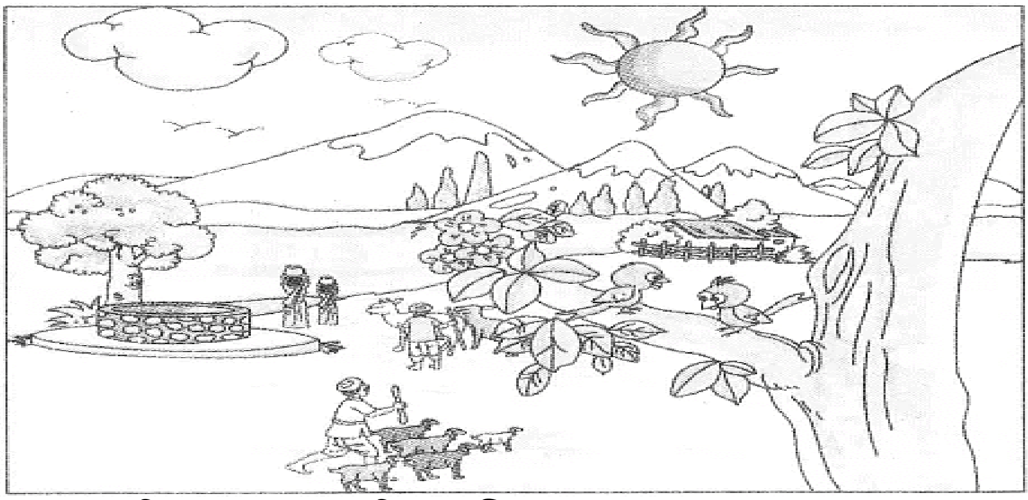

१. इदं चित्रं एकस्य ग्रामस्य चित्रम् अस्ति ।
२. अस्मिन् चित्रे एक: कृषक: कृषिकार्यं करोति ।
३. ग्रामे अनेका: हरिता: पादपा: सन्ति ।
४. अस्मिन् चित्रे एक: कूप: अपि अस्ति ।
५. द्वे महिले जलं नयत: ।

प्रश्न – 10 निम्नलिखित वाक्यानां संस्कृते अनुवादं कुरुत – **1x5=5**
निम्नलिखित वाक्यो का संस्कृत मे अनुवाद करो –

(क) एक वर्ष में बारह (१२) महीने होते हैं ।

एकस्मिन् वर्षे द्वादश माषा: भवन्ति ।

(ख) हमारे राष्ट्रध्वज में तीन रंग हैं ।

अस्माकं राष्ट्रध्वजे त्रय: वर्णा: सन्ति ।

(ग)   पिता पुत्र के साथ पार्क जाता है ।

पिता पुत्रेण सह उद्यानं गच्छति ।

(घ)   जब मै खाना खाता हूँ तब वह पढता है ।

यदा अहं भोजनं खादामि तदा स: पठति ।

(ङ) जहाँ जहाँ वृक्ष हैं वहाँ वहाँ पानी है ।

यत्र यत्र विक्षा: सन्ति तत्र तत्र जलं अस्ति ।

प्रश्न – 11   निम्नलिखितवाक्येषु अंकान् संस्कृते लिखित्वा वाक्यं पुन: लिखत -   1/2x8=4

निम्नलिखित वाक्यों में अंकों को संस्कृत में लिखकर वाक्य पुन: लिखो –

(क)पक्षे (15) **पञ्चदश** दिवसा: भवन्ति ।

(ख)वृक्षात् (4) **चत्वारि** फलानि पतन्ति ।

(ग) मम विद्यालये (45)**पञ्चचत्वारिंशत्** अध्यापका: सन्ति ।

(घ) दिसम्बरमासे (31) **एकत्रिंशत्** दिनानि भवन्ति ।

(ङ)तस्य (6) **षट्** पुत्रा: सन्ति ।

(च) मम कक्षायां (37) **सप्तत्रिंशत्** छात्रा: सन्ति ।

(छ) मम गृहे (7) सदस्या: सन्ति ।

(ज) वेदव्यासेन (18) **अष्टादश** पुराणानि रचितानि ।

प्रश्न-12   निम्नलिखित वाक्येषु स्थूलपदानि आधारीकृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत –   1x5=5

निम्नलिखित वाक्यों में स्थूल पदों को लेकर प्रश्न निर्माण करो –

(क)राजा **पण्डितसभां** कारितवान् ।

राजा **कस्य सभां** कारितवान् ?

(ख)**विद्यया** बालकस्य पुनर्जन्म भवति ।

कया बालकस्य पुनर्जन्म भवति ?

(ग) सर्वे भटा: **देशरक्षायै** बद्धपरिकरा: आसन् ।

सर्वे भटा: **किमर्थम्** बद्धपरिकरा: आसन् ?

(घ) विचारमग्न: महाराणाप्रताप: **शिलायाम्** उपविष्ट: आसीत् ।

विचारमग्न: महाराणाप्रताप: **कस्याम्** उपविष्ट: आसीत् ?

(ङ)**तरवे** नम: अस्तु ।

कस्मै नम: अस्तु ?

प्रश्न-13   कोष्ठकगतशब्दानाम् उचितरूपै: रिक्तस्थानानि पूरयत ।   1x5=5

कोष्ठक मे दिए गए शब्दों के उचित रूप से रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए ।

(क)–**कूपम्**----------प्रति मा गच्छ । (कूप)

(ख)कक्षायाम् ----**कोलाहलेन** ------अलम् । (कोलाहल)

(ग) स: ----**नेत्राभ्यम्**------ अन्ध: अस्ति । (नेत्र)

(घ) किम् ----**तुभ्यम्**------- मोदकं रोचते । (युष्मद्)

(ङ)----**सूर्याय**------- नम: । (सूर्य)

खण्ड(घ)- पठितावबोधनम्

प्रश्न-14   निम्नलिखित गद्यांशं पठित्वा अधोलिखित प्रश्नानाम् उचित उत्तराणि चित्वा लिखत –   1x5=5

निम्नलिखित गद्यांश को पढकर नीचे लिखे प्रश्नों का उचित उत्तर लिखो –

महर्षे: आरुणे: पुत्र: श्वेतकेतु: आसीत् । द्वादशवर्षीयं तं पुत्रं पिता आरुणिः उवाच - हे श्वेतकेतो ! गुरुं प्रति गच्छ अध्ययनार्थं यतः सौम्य ! अस्मत्कुलीनः अनधीत्य न भवति इति। सः पुत्रः आचार्यम् उपेत्य यावत् चतुर्विंशतिवर्षः अभवत् तावत् सः सर्वान् वेदान् सार्थान् अधीत्य पितुः सकाशम् आगच्छत्। सः च 'सर्वश्रेष्ठः अहम्' इति मन्यमानः उद्धतस्वभावः अभवत्। एवम्भूतं पुत्रं दृष्ट्वा पिता उवाच - हे श्वेतकेतो! कः ते उपाध्यायात् अतिशयः प्राप्तः येन त्वं कुलाननुरूपम् उद्धतः असि ? जानासि किं तत्, येन श्रुतेन अन्यत् अश्रुतम् अपि श्रुतं भवति, अमतं मतम्, अविज्ञातं च विज्ञातं भवति इति । एतद् अद्भुतं प्रश्नं श्रुत्वा पृच्छति - कथम् इति ! इत्युक्तः पिता अधोलिखितदृष्टान्तेन तत्त्वज्ञानं प्रतिपादयति-

प्रश्नाः- पूर्णवाक्येन लिखत -

1. श्वेतकेतु: कस्य पुत्र: आसीत् ?
   श्वेतकेतु: आरुणे: पुत्र: आसीत् ।
2. श्वेतकेतु: विद्यां प्राप्य किम् अमन्यत् ?
   श्वेतकेतु: विद्यां प्राप्य सर्वश्रेष्ठ: अहम् इति अमन्यत् ।
3. श्वेतकेतु: कम् उपेत्य वेदान् अपठत् ?
   श्वेतकेतु: आचार्यम् उपेत्य वेदान् अपठत् ।
4. उद्धतस्वभावं पुत्रं दृष्ट्वा पिता किम् उवाच् ?
   उद्धतस्वभावं पुत्रं दृष्ट्वा पिता उवाच - हे श्वेतकेतो! कः ते उपाध्यायात् अतिशयः प्राप्तः येन त्वं कुलाननुरूपम् उद्धतः असि ?
5. श्वेतकेतु: कतिवर्षीय: आसीत् ?
   श्वेतकेतु: द्वादशवर्षीय:आसीत् ।

प्रश्न- 15 निम्नलिखित पद्यांशं पठित्वा तस्य हिन्दी भावार्थं लिखत – **5x1=5**

निम्नलिखित श्लोक को पढकर उसका हिन्दी भावार्थ लिखो –

श्लोक - वयमिह परितुष्टाः वल्कलैस्त्वं दुकूलैः ,
सम इह परितोषो निर्विशेषो विशेषः ।
स तु भवति दरिद्रो यस्य तृष्णा विशाला ,
मनसि च परितुष्टे कोऽर्थवान् को दरिद्रः ॥

भावार्थ - हम पेड की छाल से बने वस्त्र पहनकर सन्तुष्ट हैं और आप मुलायम कपडे पहनकर लेकिन संतोष एक ही है , वस्त्रों के अन्तर से कोई फर्क नहीं पडता । जिसकी इच्छाएं बडी हैं वह वास्तव में दरिद्र है । अगर संतोष मन में है , तो कौन अमीर और कौन गरीब ?

प्रश्न-16 मञ्जूषासहायतया निम्नलिखित अन्वयं पूरयत – **1/2x6=3**

मञ्जूषा की सहायता से निम्नलिखित अन्वय की पूर्ति करो –

श्लोक – धत्ते भरं कुसुमपत्रफलावलीनां घर्मव्यथां वहति शीतभवां रुजं च ।
य: सर्वमर्पयति चान्यसुखस्य हेतो: तस्मै वदान्यगुरवे तरवे नमोऽस्तु ॥

अन्वय : - य: (१) **कुसुम**- पत्र-फल-आवलीनाम् (२) **भरम्** धत्ते , (३) **घर्मव्यथां** शीतभवाम् रुजम् च वहति । अन्य (४) **सुखस्य** हेतो: सर्वम् (५) **अर्पयति** तस्मै वदान्य (६) **गुरवे** तरवे नम: अस्तु ।

मञ्जूषा –

कुसुम , गुरवे , अर्पयति , घर्मव्यथाम् , भरम् , सुखस्य

प्रश्न- 17 कथाक्रमानुसारम् अधोलिखितानि वाक्यानि पुनः लिखत – **1/2x8=4**

कथाक्रम के अनुसार निम्नलिखित वाक्यों को पुन: लिखो –

(क) **2**. स: सेनया भोजनसामग्र्या: अभावेन खिन्न: अस्ति ।

(ख) **7**. जयघोषं श्रुत्वा प्रताप: कथयति-अयि भ्रात: ! कथं जयघोषं कृत्वा मां लज्जयसे इति ।

(ग) **4**. सहचरा: महाराणाप्रतापस्य एतादृशीं स्थितिं दृष्ट्वा व्याकुला: भवन्ति ।

(घ) **1**. महाराणा प्रताप: अरण्ये विचारमग्न: शिलायाम् उपविष्ट: अस्ति ।

(ङ) **5**. तदैव कश्चित् मेवाडराज्पुत्र: तत्र प्रविशति ।

(च) **8**. तदा राजपुत्र: वदति – स्वदेशं स्वाधीनं कर्तुं भवता किम् न सोढम् ? विजेष्यते ननु भवान्।

(छ) **3**. अधुना स: स्वकीयै: प्राणैरेव स्वदेशं स्वतन्त्रं कर्तुम् इच्छति ।

(ज) **6**. स: राजपुत्र: महाराणाप्रतापस्य जयघोषं करोति ।